

Лебрехт Гашпар

СУСРЕТ

Док се успињао ка мосту приметио је витку девојку светле косе у црвеној хаљини како корача прашњавом стазом савског насипа док су таласи благо запљускивали сабласно пуну плажу сапету између две челичне конструкције мостова офарбаних зеленом бојом. То што је била сама на насипу није га зачудило, није ни размишљао о томе. Док је широким и завојитим каменим степеништем силазио са моста на кратко ју је изгубио из вида. И онда, само трен касније, када је стао на прашњаву стазу насипа девојке више није било. Нестала је. Као да је у земљу пропала.

Тешко му је било да се помири са нестанком тајанствене девојке. Кренуо је поред дрвореда високих топола и похитао ка предратном сајмишту утонулом у растиње и зеленило. Идући зверео је на све стране јер му је било тешко да се помири са тиме да је незнанка нестала и да му ништа друго не преостаје него да је заборави. А није је чак ни добро осмотрио.

Када је стигао до старог сајамског павиљона срце му је снажно заиграло. Угледао је девојку како стоји непомична и погнуте главе пред Спасићевим павиљоном са букетом црвених ружа у рукама. Њена појава одударала је од запуштеног мрког крајолика. Осетио је узбуђење, налик трем пред испит и стресао се, крв му је ударала у лице, а осећај срама га је на тренутак преплавио; о чему он то уопште размишља, какве га то мисли преплављују, а шта ако су и њени родитељи овде били заточени, можда је и њена мајка овде убијена, размишљао је док јој је прилазио.

Када јој је пришао, гласно се накашљао, да јој на време скрене позор на своје присуство, да се не уплаши. Његово оглашавање је за девојку било неочекивано. Узнемирио ју је, изгледала је затечено и брзо се померила корак-два у страну, да би потом пришла зиду павиљона и у журби чучнула скупљајући крајеве хаљине подасе, положивши потом букет ружа уз зид. Све време је криомице, испод ока мотрила на придодушлицу који се ту ниоткуд појавио и обеспокојио је.

Окрећући главу у страну покушавала је да скрије лице, како га не би видео јер би на њему били видљиви бол и сузе. Онда се усправила и хитро искорачила у страну и скоро трчећи кренула у широком луку ка насипу.

И док је она тако журила стајао је мирно и са киселим осмехом на лицу пратио њен бег. Побеже, помисли Симон разочарано, па добро, нека је, нек бежи, ђаво је однео када је тако страшљива.

„Не бој се, побогу“, коначно јој довикну. „Нисам желео да те уплашим“, чак ни његов благ тон није ништа променио. „Побогу, нећу ти ништа“, довикнуо јој контролисаним гласом док је гледао како измиче зараслом стазом као да га није чула. Онда је одмахнуо руком и слегао раменима. „И ја овде често долазим“, додаде више за себе.

И већ када је био сигуран да ће побећи, девојка се неочекивано заустави на врху насипа, застала је и као у месту укопана остала неколико тренутака, као да се премишља. И сам се зауставио. Било је очито да се девојка премишља, а он је само стајао и чекао. Коначно, непозната је лагано окренула главу ка њему и први пут га отворено погледала. Доиста је лепа, помисли. Деловала је нежно, рањиво, као јагње, помисли Симон. Онда је надланицом уклонила нешто са образа. Није приметио да је обрисала сузе.

„Нећу ти наудити“, говорио јој је широко се осмехујући док јој је лагано прилазио дајући својим покретима утисак спонтаности. „Извини ако сам те уплашио“, додаци док је силазила низ насип.

Девојка је ћутала, Симон више у њеном погледу није видео стрепњу, а то да га не разуме није му ни падало на памет.

Када је проговорила схватио је да је пред њим Немица. Клигнуо је главом и себе врховима прстију лупио по челу и тиме јој ставио до знања да му је коначно све кристално јасно.

„Па наравно“, узвикнуо је, „ти си Немица!“

Мозак му је брзо радио, комбиновао је; како одмах није схватио, а све је тако једноставно и јасно као дан, па она је немачка Јеврејка. То објашњава њено при-

суство овде. Грозничаво је наставио да размишља и тражи логично објашњење. Зар се многи преживели немачки или аустријски Јевреји нису вратили након рата својим домовима?

„Deutsche Jüdin?“, упита је.

„Nein, ich bin keine Jüdin, ich bin Deutscherin“, одговорила му је једва чујно.

Опет је био збуњен. Окренуо се ка павиљону и раширио руке, потом слегао раменима да јој покаже своје несхватање. Никако у свом узбуђењу није могао да се сети како се на немачком каже цвеће и још понешто, па је зато показао руком ка букету црвених ружа који је лежао на бетону крај магацина.

„Die Blumen“, рече девојка.

„Ja, die Blumen“, понови спретно лупивши се по челу и дода, „Die Rosen“, па је значајно погледа да би му се коначно отела она препознатљива и некако округла реч: „Warum?“. Онда сакупи сву своју умешност па развеза језик и однекуд почеше да му навиру давно научене па заборављене речи. „Für Eltern?“, промуљао је пренебрегавајући управо оно што му је кој трен пре тога рекла, она није Јеврејка, Немица је.

„Nein“, одговорила је вртећи главом. „Für die Opfer, so weiß ich, dass hier jüdische Frauen getötet wurden.“

„Логично“, закључи. Ипак, одкуд једна Немица зна за ово место? И зашто полаже цвеће? Није знао шта да мисли, камоли шта да каже. За Јеврејске жртве, то је у реду, само зашто од Немице? „Ich verstehe dich nicht am besten“, коначно је смислио и изговорио реченицу.

„Für die Opfer des nationalsozialistischen Terrors“, рекла му је дрхтавим гласом.

То је схватио и било му је драго, бар неко да се сећа жртава. Овај град се сећао палих хероја, величао је борце за слободу, али никада се није сећао невиних и за отпор злу немоћних жртава, нико се није сећао његовог деде и оца, као ни његове мајке. Зато јој је брзо одговорио да је разуме. Разумео ју је и сада је коначно схватио о чему се ради, она је комунисткиња, из Источне Немачке. Па наравно, већ неко време у граду је већа колонија источних Немаца и то јој је рекао.

„Nein, ich komme nicht aus Ostdeutschland. Ich komme aus Bayern“, одговорила му је и поново га збунила. Морао је себи да призна да му заиста више ништа није јасно.

„Ach, so, dann“, несигурни осмех је пропратио кли-

мањем главом.

Покушао је да повеже ствари но није му полазило за руком, нетремице је посматрао девојку док је спокорно стајала пред њим. Обоје су ћутали, девојка га је гледала ишчекујући следеће питање док је он проматрао лепе црте њеног лица. Учинио му се да се дешава некакав чудан преображај на њој, као да постаје сигурнија у себе, гледала га је равно у очи. Без страха. Док се мучио да склопи следећу реченицу којом би наставио разговор, девојка је тихо изговорила реченицу која ће се дубоко урезати у његово памћење.

„Дошла сам да се поклоним жртвама.“

Хтеде поново да изусти оно, а-ха, но схвати да би то било тупаво.

„Знате“, наставила је девојка лагано изговарајући сваку реч како би је разумео „овде сам јер желим да сазнам о злочинима које су у име немачког народа починили нацисти, желим да видим страстишта, да се страхоте злочина не забораве.“

Симон ју је гледао са неверицом, прво га је опчињила својом појавом и својом лепотом али сада га је потпуно збунила. Шта ако је нешто наопако разумео, па само једна једина лоше преведена реч може у потпуности да измени смисао изговореног. Како и не би кад од теткиног нестанка ни реч немачког није проговорио, нити је живу немачку реч чуо. Са киме је и могао да разговара у дому за ратну сирочад? Кад је био дете, за време рата, Миријам га је у оном хољском селу подучавала немачком језику. Још чува њене омиљене књиге од којих се никада није одвајала. Волела је поезију Рилкеа и Хајнеа, безмерно се дивила Гетеу. Немачки је, уместо из буквара, учио из новеле Томаса Мана *Der Tod in Venedig*. Шта ако је нешто наопако разумео, па само једна једина лоше преведена реч може у потпуности да измени смисао изговореног. Био је све убеђенији да ју је погрешно разумео; све је у њему врштало и противило се иако је у потаји желео да је актер једне овакве бајке; како је могуће да једна Немица жели да зна шта се овде одиграло током оне ужасне прве ратне зиме? Опет, ако ју је неким чудом добро разумео, онда, мора да је изузетна. Унутарњи глас му је говорио да се полако али сигурно заљубљује. Све до овог тренутка је о Немцима гајио представу као о окупаторима и војницима, увек мушкарци, никада жене, увек подлог и циничног погледа, ружни и зли,

никада доброћудни и са осмехом, никада му није падло на памет да могу бити леви и млади, нарочито не пријатни и дружељубиви, неко са киме би могао да буде пријатељ и онда се изненада појављује ова Немеца која је ту, која стоји пред њим са осмехом. Немци су у његовој представи увек викали *loss* и *schnell*, а она тако умилно изговара речи *bitte* и *es freut mich* и *die Opfer*.

„Опростите, изненађен сам“, једва је некако склопио реченицу на немачком.

„Зашто би било чудо видети неког да одаје пошту жртвама?“

„Овде нема ничег што подсећа на смрт хиљада Јевреја. Заборављени су.“

„Нису заборављени, ви сте овде, ви знате и памтите.“

„Да, памтим, јер је одавде моја мајка била заточена, одавде је одведена у смрт.“

Девојка крикну и пребледе, осмех нестаде са њеног лица, руке је привила на груди а очи су јој се испуниле сузама.

„Опростите, нисам знала“, једва проговори. „Жао ми је.“

Симону би непријатно, није навикао на тако емотивне поступке, а многима је рекао управо ово што и њој, и нико, баш нико није реаговао на такав начин.

„Да, памтим јер сам био лишен нормалног детињства, родитељске љубави и хиљада ствари које сам видео да имају друга деца, а мени су биле ускраћене.“

Док је говорио осећао је да у њему расте притајени бес, можда и стога јер је пред њим стајала Немеца, нејака и рањива, а његова мржња према Немцима га је чинила снажним и јаким.

„Разумем вас. Жао ми је. Ако вам је утеха, ваши родитељи, њихове жртве нису заборављене, ето, и ја сам дошла да им се поклоним“, говорила је све спорије и све тише док му је прилазила сасвим близу да би му крајње присно спустила своју малу белу шаку на његову подлактицу. „Саосећам са вама и желим да са вама поделим вашу бол, то ми значи, много ми значи.“

„Како то вама може да значи“, упита је са неверицом; доиста, шта то може да значи једној Немеци.

„Имам личне разлоге и више од тога, имам и моралне разлоге“, одговори му спремно.

„Лепо од вас, ви хоћете за разлику од становника

овог града који не желе да се сећају, који су и тада били, као што су и данас саможиво окренути себи, који заборављају, који не памте, који заправо не желе да памте и да се сећају као што оних дана нису желели да знају оно што се дешавало у топовским шупама или касније овде, на овој обали, и који су окретали главу док су улицама тутњали Гец и Мајер“, и показа руком ка реци и обрисима града на другој обали.

„Ствари ће се променити, верујте ми, и другде се мењају, и овде ће. Ето, и код нас у Немачкој се мењају.“

„Можда“, одговорио јој је заједљиво. Можда она у то верује, но он не верује, а нема ни воље да јој ишта објашњава. Она ће отићи, а он ће остати овде. Она ће брзо заборавити овај сусрет, овај разговор, а он ће и даље редовно долазити на ово место и сећати се. Понекад ће се можда сећати и ње.

Онда је заћутао. Стајали су и ћутали. Коначно, девојка прекиде мук и рече како би желела, уколико му то није проблем, да јој пренесе своја сећања, то би јој значило.

Грло му се стегло, није могао ни гласа да изустити, чак ни једва чујно крклање није изашло из његових груди. Кога је брига за његово сећање, није ли то тек израз њеног лепог васпитања, питао се. Опет, ова девојка је била прва особа која га је у животу питала за његова сећања, а толико пута је желео да са неким разговара о томе, и ништа, нико није био заинтересован да га слуша. И ето, сада када се појавила ова девојка која му се успут и свиђа и која на његово запрепашћење жели да га саслуша, он је занемео. Као да му је читала мисли, девојка му је дланом дотакла образ и обрисала сузу. Задрхтао је.

„Разумем вас“, нежним, скоро умилним гласом му се обрати. „Знам, сурово је све то, док жртве гаје болна и трауматична сећања, победници стварају своје митове о жртвама и својим победама, а за то време поражени морају да се суоче са собом и са Богом јер не могу да побегну и да се сакрију пред кривицама и одговорностима, јер их поред победника и савест притиска и прогања.“

„Слаба ми је то утеха“, одговори јој љутито.

„Не, то свакако не, али мора се ићи даље, и, не, не мислим да треба заборавити, напротив, ваља се сећати и на сећању градити мостове за будућност.“

„Зар да опростим?“

„Да, и да опростите али не и да заборавите.“

„То је немогуће.“

„Зар је мржња решење?“

„Можда и није, али како крвнику да опростим?“

„Није потребно да му опростите. Ни ја не желим да опростим мојим сународницима оно што су овде починили, али ви и ја се не смемо мрзети.“

„Ја вас не мрзим“, сметено јој одговори.

„Хоћу да будем сасвим искрена“, изненада девојчин глас постаде чвршћи и одлучан, стајала је пред њим усправно, гледала га је право у очи, некако другачије.

„Молим?“, збуни се Симон.

„Желим да будем искрена према вама, то је моја обавеза према вама, али и према себи“, понови девојка озбиљно.

Симон примети да јој се мишићи на лицу затежу.

„Свакако. Реците.“

„Знате, о рату се код нас ћутало, и у мојој кући такође, иако су сенке ратних страха о којима смо понешто фрагментарно дознавали лебделе над нашим главама. Испрва, плашила сам се незнања, плашила сам се истине, плашила сам се за свог оца, да се љубав коју сам осећала према њему не претвори у стид, плашила сам се хоћу ли бити у искушењу да зарад компромиса ставим љубав према оцу на пробу, можда и издам сопствено поимање истине и правде; сваки мој одлазак недељом на мису био је праћен сумњама, постављала сам питања Богу на која нисам добијала одговоре. Отац је ћутао, подједнако упорно као што је и сам Бог ћутао. Истину сам почела да тражим на другој страни, али сам и страховала. Иако у свему томе моје кривице нема, не значи да нема моралне одговорности да се истина открије, да се о њој говори и да се не заборави. И онда, скоро случајно, открила сам документа која су на изванредан начин потврдила моје страхове о могућој одговорности мога оца за смрт људи, можда и за смрт људи овде у Београду, могуће и за смрт Јевреја у овом логору, и сада спознајем нешто што ме жежи, можда и смрт ваше мајке.“

Онда је заћутала.

Симон ју је забезекнуто посматрао, требало му је времена да се прибере и схвати шта му је девојка управо рекла.

„Овде сам са осећањем и личне моралне одговорности за оно што је учинио мој отац, јер сам се морала

суочити са стварношћу и са собом понајпре.“

И даље ју је са неверицом гледао. Зар је могуће да се дрзнула, да је дошла на место злочина свог оца, на место на којем је њен отац окрвавио руке? И он би сада требало да поверује у ту њену причу? Не, он у то не може да поверује; не само што не може већ неће, ни по коју цену.

Тешко му је да прихвати могућност да пред њиме стоји дете неког нацисте, злочинца, Немица која прихвата истину онаквом каква она јесте, која признаје да је њен отац одговоран за смрт невиних људи, Јевреја, жена, деце, и можда његове мајке; да је пред њим особа довољно снажна и спремна да се суочи са истином и да то призна и себи и другима, која не бежи од ње и не тражи изговоре и оправдања. Неће га преварити својом слаткоречивошћу. Није она дошла овамо да би се суочила са истином и одала почаст сенима жртава. Ово је стварни живот, а не нека сладуњава бајка, још мање буржоаски памфлет. А умало је подлегао њеној лепоти, умало се заљубио у ћерку крвника и убице.

„Шта си рекла? Нисам те најбоље разумео.“

Девојка га је немо посматрала, а на лицу јој се читаво страх.

О да, помисли Симон, и треба да је буде страх.

Није био свестан својих претећих поступака, подигнуте шаке, спремне да удари, ни опасно подигнутог гласа.

„Шта си рекла?“, понављао је питање, претећи и уносећи јој се у лице.

То што је Немица стајала пред њим не узмичући, што га је гледала сузним погледом, што је немоћно кршила руке – то је за њега био доказ њене притворности и несумњиве кривице и љутило га је још више. Осећао се снажним, чинило му се да господари околностима. Сопствено уверење давало му је неспорну моћ над њом, кривом и одговорном, жилама му је струјала снага, моћ му је дубљала у слепоочницама, да, снажан је, јак и надмоћан, и зашто би се сада обуздавао? То је праведни гнев. Глас изнутрине говорио му је да има право да себи да одушка, да има право и да удари, да у тај ударац унесе сву своју муку и сав бес. Али како да је удари када га гледа право у очи?

У девојчиним очима није било страха, већ само туге и бола. Намах му се учинило да је у њеном погледу препознао и разумевање за своје поступке, што

га је посве разоружало. Одакле јој право да се тако понаша, помисли. Видео је да му нешто говори, но бес који је дивљао у његовој глави спречавао га је да чује њене речи.

Требало му је времена да разабере шта му говори. Како је време одмицало, одустајао је од жеље да је удари или да јој се на други начин освети.

„Све знам, све сам сазнала, зато сам и дошла овамо, да видим то страхотно место и да се суочим са местом поражавајуће истине о мом оцу“, говорила је, а он је разумео сваку реч иако му се чинило да њен глас долази из непојмљиве даљине.

„Једина истина јесте да је моја мајка овде убијена“, повика, ван себе од беса, од јада, од немоћи, од слика ноћних кошмара које су му, ево, навирале и на јави. „Једина истина јесте да су је убили Немци, твоји Немци и твој отац“, урлао је.

„Жао ми је, жао ми је“, одговорила му је девојка јецајући.

„Моја мајка“, ридао је једва чујно док су девојци сузе текле низ образе.

Чинило му се да га преклиње да јој опрости.

„Моја мајка“, плакао је, павши на колена.

„Опрости“, шапутала је клечећи крај њега.

Када се прибрао, присетио се и схватио шта се догодило; био је збуњен и шокиран, али одбацио је мисао која му се врзала по глави. Не може да јој опрости,

нема право на то, а и не зна шта би њој имао да опрости, па она му није ништа учинила, она није крива. Све би било једноставније да се окренула и побегла, прихватио би то као разумљиву и очекивану реакцију и као очевидни доказ кривице. Али она је ту, клечи поред њега и теши га, а он, све и да хоће, не може да јој опрости немачку кривицу и немачке злочине, злочин њеног оца. Уколико би то учинио, верује, ни отац ни мајка му не би опростили ту издају. Да је побегла, не би је ни за кукавичлук оптужио, можда би ликовао над неким ко се не може суочити са теретом сопствене одговорности, макар и моралне, са прошлошћу својих родитеља, ближњих, сопственог народа, са сопственим виђењем Бога. Прихватио би и да је вриснула и позвала у помоћ, да се бранила, да га је напала, да га је ударила, да је покушала да му изгребе лице, да му ископа очи – све би то схватио као људску и очекивану реакцију, али да стоји пред њим и да га без страха и са нескривеним људским саосећањем милује и теши, да га посматра отвореним и мирним погледом, да је спремна да се покајнички суочи са његовим бесом, са његовом мржњом, са свим његовим тугама које је носио дубоко у себи, са свим његовим губицима – то је једноставно превазилазило сваку његову мисао, уколико је у том тренутку било у њему ичега рационалног осим свести да се из трена у трен и сам може претворити у звер.